

Доцільним також вважаємо якомога скоріше розглянути питання створення на базі відділів психологічного забезпечення ЗВО МВС та ГУНП на місцях конфліктологічних відділень (лабораторій), до функціональних обов'язків яких належатиме: організація комплексних науково-практичних досліджень конфліктів в підрозділах НП, професійна консультативна допомога керівникам/працівникам у вирішенні виникаючих протиріч, конфліктологічний моніторинг конфліктобезпечних підрозділів, вивчення рівня групової та особистісної конфліктності в підрозділах НП, впливу рівня «професійної конфліктності» на плінність кадрів в НП, систематичне проведення тренінгів формування конфліктологічної культури у межах психологічної службової підготовки поліцейських.

Наукова новизна публікації. полягає в запропонованих автором змінах освітнього вектору підготовки поліцейських в бік значного посилення практичного компоненту ефективного управління несприятливими (конфліктними) формами взаємодії в службових ситуаціях, реалізації ґрунтовної програми їх конфліктологічної освіти в ЗВО МВС. Практична новизна полягає в зазначених автором низки рекомендацій, спрямованих на розвиток професійної конфліктологічної культури та компетентності правоохоронців, формування в них вагомого та вартісного особистого арсеналу психологічних форм та засобів гармонізації соціальних стосунків.

Список бібліографічних посилань

1. Семиченко В. А. Пути повышения эффективности изучения психологии. Київ : Марістр-S, 1997. 124 с.
2. Thomas K. W. Conflict and Conflict Management : Handbook of Industrial and Organizational Psychology. Chicago : Rand McNally, 1976. P. 5–11.
3. Светлов В. А. Конфликт: модели, решения, менеджмент. СПб. : Питер, 2005. 540 с.
4. Коулман П., Фергюсон Р. Результативний конфлікт. Київ : Наш формат, 2016. 320 с.
5. Гіренко С. П. Стан, перспективи та досвід формування конфліктологічної культури майбутніх працівників патрульної та кіберполіції. *Право і Безпека*. 2016. № 4 (63). С. 121–127. URL: http://old.pb.univd.edu.ua/?action=publications&pub_name=pravo_i_bezpeka&pub_id=400460&mid=8&year=2016&pub_article=400631 (дата звернення: 24.10.2019).
6. Бандурка А. М. Конфликтология. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. 356 с.
7. Обозов Н. Н., Щекин Г. В. Психология работы с людьми: советы руководителю : учеб. пособие. Киев : МАУП, 2004. 228 с.

Одержано 03.11.2019

УДК 347.73

Катерина Ігорівна ГОВОРОВА,

*науковий співробітник Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса*

НАСЛІДКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Останнім часом значна увага науковців прикута до економічних правопорушень. Проведені дослідження доводять, що більш ніж 75 % від усіх збитків, заподіяних економічною злочинністю, припадає на сферу діяльності банківських установ. Саме ці установи все частіше використовуються в технологіях злочинного збагачення у сфері ухилення від оподаткування, розкрадань грошових коштів клієнтів банку та легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом.

Кредитування є однією з розповсюджених і, одночасно, уразливих у кримінологічному відношенні банківських операцій. Останнім часом на фінансовому ринку спостерігався зростаючий інтерес до кредитів як зі сторони підприємців, так і зі сторони окремих громадян. Банки надто ризиковано розширили свої кредитні портфелі, охоче приваблюючи нових клієнтів, при цьому поза їхньою увагою залишалась платоспроможність цих клієнтів. Це призвело до масових невиконань заборгованостей за кредитами, зловживань та шахрайств у цій сфері. Розкрадання кредитних ресурсів банку також пов'язана із тим, що одержані злочинцями кошти в багатьох випадках швидко переказувалися за межі України з метою подальшої конвертації та зберігання на незаконно відкритих рахунках.

Головною складовою злочинів у кредитно-фінансовій сфері є банківська система, яка відіграє провідну роль у суспільно-економічному житті будь-якої держави сучасного світу. Економічна злочинність у сфері банківської діяльності означає здійснення певних заборонених кримінальним законом діянь, що посягають на нормальний порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності, які вчиняються з використанням банківських операцій та посадового становища працівників банків. Межі банківської сфери чітко окреслені в Законі України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року [1]. У ньому зазначений широкий перелік банківських операцій, які у ряді випадків можуть бути здійснені зі злочинною метою. Злочинні посягання у сфері банківської діяльності мають місце у ряді випадків, які можна віднести до внутрішнього та зовнішнього втручання, а саме:

- коли до вчинення злочинів причетні представники банківського сектору з використанням наданих їм повноважень щодо доступу до фінансових ресурсів відповідної фінансової установи (внутрішнє втручання);
- коли злочинні посягання на ресурси банку здійснюються представниками господарчого сектору економіки, органів влади та управління (зовнішнє втручання) [2].

Стосовно першого випадку, тобто коли керівники установ або посадові особи банківської сфери, проведенням збиткових та економічно необґрунтованих операцій, реалізації «схемного» кредитування пов'язаних компаній, здійснення фінансових махінацій, шахрайських і протиправних дій відносно конкретного банку призводять до неплатоспроможності, а ліквідні активи – виводяться через підставних осіб. Масштабність подібних операцій призводить до критичного погіршення фінансового стану банку, що не дає змогу тривалий час повноцінно відновити діяльність банку у майбутньому. Як правило, подібні шахрайські операції відбуваються шляхом погодження та здійснення ряду кредитних операцій з пов'язаними та підставними компаніями із грубим порушенням внутрішніх процедур, а самі кредитні кошти спрямовуються на операції, що не мають економічного сенсу.

Наслідком реалізації такого кредитування – є знецінення кредитного портфелю банку. Відповідно, балансова вартість кредитного портфелю різко знижується, що призводить до зменшення активів банку, а в подальшому – до банкрутства банківської установи. Відповідно до масштабності обсягів виведення ліквідних активів, наявності безнадійної кредитної заборгованості та знецінення залишкових активів банку малоімовірним стає повне погашення вимог кредиторів навіть третьої черги.

Щодо злочинів у банківській сфері суб'єктами господарчого сектору, то найбільшим ризиком для банківської системи є стрімке зростання обсягу прострочених кредитів у загальній структурі вимог банківських установ за наданими позиками.

Слід зазначити, що з 2008 року істотно збільшилась частка простроченої заборгованості за кредитами в іноземній валюті – як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Темпи зміни прострочених кредитів за вимогами банківських установ у іноземній валюті також були значно вищими, порівняно із заборгованістю у гривнях. Проте, більший приріст простроченої заборгованості спостерігається за кредитами, наданими фізичним особам.

Поряд із цим, слід звернути увагу на те, що основні ризики для банківської системи сконцентровані у кредитах, наданих фізичним особам у іноземній валюті, які формують найбільшу частку в загальній структурі банківських кредитів. Крім того, більшу частину (55 %) у загальній структурі наданих кредитів становлять саме довгострокові валютні кредити, що, з урахуванням існуючої диспропорції за термінами залучених банківськими установами депозитів та складної економічної ситуації, свідчить про зростання ризику [3].

З урахуванням вищевикладеного, можна узагальнити негативні наслідки для банківської системи:

1) подальше погіршення якості кредитних портфелів банківських установ через зростання частки прострочених і сумнівних кредитів, втрату об'єктами застави частини вартості тощо;

2) зниження прибутковості діяльності банків, у т. ч. через необхідність нарощення обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків і списання безнадійної заборгованості банківськими установами, що посилює ризик збиткової діяльності, особливо в умовах знецінення національної валюти для кредиторів, які проводили ризикову кредитну політику;

3) виникнення проблем із поверненням зовнішніх запозичень через погіршення фінансових результатів діяльності банківських установ унаслідок низької кредитної активності та їх капіталізації;

4) посилення загрози відтоку капіталу через припинення діяльності в Україні відділеннями банків із іноземним капіталом, власники яких не бажатимуть зазнавати втрат, продовжуючи діяльність у країні з нестабільною політичною ситуацією в умовах наявного економічного спаду, та намагання власників вітчизняних банківських установ зберегти залишки активів;

5) подальше обмеження ресурсної бази, а отже й уповільнення темпів кредитування через високий відсоток проблемних кредитів, досить обережне ставлення зовнішніх кредиторів до ненадійних вітчизняних позичальників (основними факторами високого ризику яких є низька якість активів, зростання обсягу проблемних кредитів, зниження вартості заставленого майна, великий зовнішній борг, дефіцит торговельного балансу, спад реального ВВП тощо);

6) падіння ринкової вартості акцій банківських установ.

У 2015 році Національним банком України було внесено зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність», якими встановлено заборону на здійснення банками ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, та надано право Національному банку України визначати у своїх нормативно-правових актах перелік ознак, наявність яких є підставою для висновку про провадження банком такої ризикової діяльності. На виконання зазначених законодавчих норм Правління Національного банку України 10 листопада 2015 року прийняло постанову № 778 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України». Так, у цій Постанові визначено, що Національний банк має право зробити висновок про здійснення банком ризикової діяльності на підставі результатів аналізу звітності банку, за результатами банківського нагляду, перевірок дотримання банками вимог валютного законодавства або законодавства з питань фінансового моніторингу.

Ознаками здійснення банком ризикової діяльності, зокрема, можуть бути:

1) здійснення банком операцій (прямо або опосередковано), що не мають очевидної економічної доцільності (сенсу);

2) здійснення опосередкованого кредитування пов'язаних із банком осіб;

3) невиключення до переліку пов'язаних із банком осіб, які мають ознаки пов'язаності з банком, та з якими банк здійснює операції прямо чи опосередковано;

4) здійснення операцій з цінними паперами, що мають ознаки фіктивності;

5) використання банком фінансових інструментів, що призводить до штучного поліпшення фінансового результату банку або викривлення його звітності;

6) дострокове повернення строкових коштів, залучених від пов'язаних з банком осіб;

7) одноразове грубе або систематичні порушення банком законодавства у сфері готівкового обігу [4].

Крім того, у Постанові визначається, що ознаками здійснення банками ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, зокрема, можуть бути:

1) проведення клієнтами банку фінансових операцій, що не мають очевидної економічної доцільності (сенсу);

2) участь банку (надання банком послуг) у проведенні фінансових операцій, характер або наслідки яких дають підстави вважати, що метою їх здійснення є виведення капіталів, легалізація кримінальних доходів, уникнення оподаткування тощо (зокрема пов'язаних зі зняттям готівкових коштів, переказом коштів за кордон, купівлею-продажем цінних паперів тощо);

3) проведення банком або клієнтами банку фінансових операцій, характер або наслідки яких дають підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення виконання вимог та обмежень, передбачених банківським, валютним законодавством, законодавством з питань фінансового моніторингу;

4) нездійснення банком достатніх заходів для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;

5) невикористання банком права відмовити в проведенні клієнтами банку регулярних фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є використання послуг банку для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення чи вчинення іншого злочину;

6) здійснення банком або клієнтами банку фінансових операцій з використанням втрачених, викрадених, підроблених документів;

7) здійснення фінансової операції клієнтом, який є публічним діячем, особою, близькою або пов'язаною з публічним діячем, щодо якого (якої) банк не має документально підтверджених відомостей стосовно джерел походження коштів (активів, прав на такі активи), достатніх для підтвердження його (її) реальних фінансових можливостей проводити чи ініціювати проведення відповідної фінансової операції;

8) подання банком Національному банку недостовірної(их) інформації/документів/ висновків.

Ця постанова направлена на протидію схемним та шахрайським діям. Серед інших новацій документа – покладення на банк обов'язку довести, що в діях клієнта або банку немає ознак здійснення ризикової діяльності. Крім того, значно посилені санкції за недотримання вимог.

Однак, при постійних змінах умов функціонування банківських установ, а саме динамічних макроекономічних змінах, нестабільності цін, облікових ставок, курсів валют, фондових індексів та жорсткої конкуренції правове регулювання банківських ризиків має бути посиленим.

Варто додати, що відсутність адекватних норм регулювання та нагляду особливо за фінансовими інструментами, що мають інноваційний характер, призводить до ослаблення ролі банків на фінансовому ринку, а тим самим – до посилення асиметрії в потоках інформації між учасниками ринку. Тим не менше, інноваційний розвиток систем управління банківськими ризиками є актуальним для вітчизняної банківської системи.

У вітчизняному законодавчому полі бракує механізмів регулювання багатьох ключових моментів функціонування строкового ринку, а чинне правове середовище, що регулює обіг, складається з низки кодексів, законів, підзаконних актів і характеризується фрагментарністю та неузгодженістю. Тому, слід погодитись із думкою Перевозник А. В., що важливим чинником поліпшення якості системи управління ризиками банківських установ та її ефективності має бути всебічна підтримка з боку регуляторів та органів законодавчої влади [5].

Список бібліографічних посилань

1. Про банки та банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30. (Зі змін. та допов.).

2. Пчеліна О. В., Корнієнко В. В. Особливості розслідування злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій : метод. рек. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 36 с.

3. Інформація щодо надання кредитів банками // Ефективна економіка : сайт. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=142> (дата звернення: 28.10.2019).

4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : постанова Правління Національного банку України від 10.11.2015 № 778 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0778500-15> (дата звернення: 28.10.2019).

5. Перевозник А. В. Проблеми оцінки банківських ризиків та способи управління ними // Модернізація фінансово-кредитної системи : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 берез. 2018 р.) / відп. ред. Н. П. Шульга. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. С. 102–104.

Одержано 31.10.2019